

El fons Bonaventura Vallespinosa a la Biblioteca del Centre de Lectura

Carme Puyol Torres
Licenciada en Història.
Tècnica d'Arxiu

EL PASSAT DIA 21 DE MAIG ES FÉU EFECTIVA LA CESSIÓ a la Biblioteca del Centre de Lectura de Reus del fons personal de Bonaventura Vallespinosa per part de la seva filla Neus.

La donació d'un fons documental a una institució cultural que el conservi, el gestioni i el posi a disposició de l'investigador és sempre una bona notícia, perquè significa la salvaguarda d'una part del patrimoni col·lectiu i perquè es converteix, a partir d'aquell moment, en una font d'estudi. El conjunt documental cedit pot definir-se com un fons privat-personal, atès que conté documentació generada i reunida per l'activitat literària que exercí el Doctor Bonaventura Vallespinosa en una part de la seva vida. Dins l'heterogeneïtat dels documents que s'hi contenen, el fons no representa la totalitat de la documentació que, amb tota probabilitat, va produir Vallespinosa. Es tracta doncs, d'un fons parcial compost majorment per una part substancial de la seva activitat com a traductor, amb algunes produccions pròpies, amb adaptacions a l'escena i a la ràdio, amb transcripcions i amb molt poca correspondència. Conté també alguns programes, reculls de premsa i fotografies.

Les dates extremes de producció del fons estan entre 1955 i 1984. Si bé predomina la documentació datada entre els anys 1957 i 1970. La sèrie d'activitat literària de traducció és la més extensa del fons, i en conforma al voltant del 70% de la total documentació cedida. D'entre els mecanoscrits de les traduccions al català, predominen els autors de llengua francesa, majorment dramaturgs del segle xx com Albert Camus, Jean Cocteau, Eugène Ionesco, Alfred Musset i Jean-Paul Sartre, encara que també es troben força traduccions de Molière, autor del segle xvii que Vallespinosa admirava especialment. Quant a les traduccions de narrativa, destaca com a autora preferida Françoise Sagan. Segueixen en nombre de traduccions, els autors de llengua italiana: Luigi Pirandello, Ugo Betti, en teatre, Cesare Pavese en narrativa, i la gran obra de traducció en vers *Orland Furiós*, de Ludovico Ariosto, el mecanoscrit de la qual ocupa 1600 pàgines de format A4.

Cal dir que el fons cedit no conté tota la producció literària que com a traductor va exercir Vallespinosa, ja que, per la bibliografia consultada, sabem que va traduir altres obres que li foren publicades i l'original de les quals no es troben en el fons (Per exemple traduí obres de Tennessee Williams, Jean Racine, Jean Anouilh, Pierre Véry, Robert Descharnes, Paolo Sylos, dels quals no hi ha cap mecanoscrit dins la documentació cedida.)

En la sèrie d'activitat literària de creació de Bonaventura Vallespinosa, hi trobem contes, peces de teatre, i adaptacions per a l'escena i per a representacions teatrals radiofòniques. S'inclouen també en aquest apartat, els pròlegs i les conferències.

D'entre les transcripcions, hi trobem obres teatrals i poesia que utilitzava per a les activitats del grup de teatre del Centre de Lectura que dirigia, atès que en totes elles trobem al costat de cada personatge l'actor que el representà, o referències a les llums que havien de regir l'escenari, o també l'esquema d'una escenografia. Dins l'inventari hi ha un camp que recull aquestes notes o gràfics que són una font més per a conèixer la seva tasca apassionada en favor del teatre en llengua catalana. La sèrie relativa a la correspondència (entrada i sortida) és molt minsa en documentació. Conté solament 6 unitats relacionades amb l'activitat com a traductor. Hi hem incorporat dues cartes fotocopiades que no formen part del fons cedit: una de B. Vallespinosa adreçada a Francesc Vallverdú i una altra que és la corresponent resposta de F. Vallverdú al doctor Vallespinosa.¹

Dins la sèrie que anomenem Col·leccions, hem inclòs fotografies, programes de teatre i reculls de premsa –totes les unitats estan vinculades obres de teatre traduïdes pel doctor Vallespinosa i posades en escena–. També agrupem aquí els mecanoscrits d'altres autors. Així mateix, hi hem incorporat la secció de Biblioteca que, malauradament sols consta d'una sola unitat.

La tasca prèvia a l'hora de fer qualsevol tractament arxivístic sobre un fons personal és l'apropament a la vida i obra del personatge generador, a través de la consulta bibliogràfica o mitjançant fonts orals. En el nostre cas, hem trobat valuosos treballs que ens parlen de la personalitat de B. Vallespinosa i de la seva activitat; també hem comptat amb el privilegi de conèixer-lo a través del testimoni oral de Xavier Amorós qui compartí amb Vallespinosa una bona part de les experiències culturals al voltant del teatre i la difusió de la llengua catalana que junts portaren a terme des del Centre de Lectura de Reus.

El tractament arxivístic que s'ha donat al fons de Bonaventura Vallespinosa ha tingut la finalitat de conservar-lo de forma idònia, d'elaborar uns instruments de descripció útils per al coneixement global del conjunt documental, i també per a la identificació i la localització de cada unitat documental concreta. Tot per a facilitar-ne la consulta, l'estudi i la difusió. S'ha procedit doncs a fer la descripció del fons segons la Norma Internacional ISAD (G), i també se n'ha fet la classificació, la catalogació i l'ordenació. Atesa l'extre-

El doctor Bonaventura Vallespinosa l'any 1972

Col·locació del bust de Pompeu Fabra a la Biblioteca del Centre de Lectura. (11-V-1967)

ma fragilitat del suport del conjunt del fons documental, les mesures de conservació del fons aplicades han estat molt importants. S'ha procedit a enquadrar la totalitat de les obres de traducció, així com els treballs de producció de Vallespinosa. Per altra banda, per tal de fer compatible la preservació física del fons i la seva difusió, s'han fet fotocòpies de les traduccions originals no editades i de les obres escrites per Vallespinosa, les quals seran posades a la consulta dels estudiosos i investigadors de la Biblioteca del Centre de Lectura.

Considerem que el tractament arxivístic és el més adient per a aquests tipus de fons documental, front a un criteri totalment superat de donar-los tractament bibliogràfic o museístic. La recomanació actual és que, malgrat que un fons documental sigui cedit a un museu o a una biblioteca, el tractament que ha de rebre ha de ser arxivístic, puix que l'arxivística és la ciència i la tècnica que té els documents —escrits o gràfics, i en qualsevol tipus de suport— com a objecte de treball. I l'adequat tractament facilitarà i farà més efectiva la consulta de l'investigador i l'estudiós del fons documental. Cal dir, que els fons personals cada cop són més valorats, desperten major interès i són força consultats per a l'estudi biogràfic, per a l'anàlisi dels materials i treballs llegats derivats de la trajectòria professional o d'altres activitats culturals i científiques, o també com a referent testimonial d'una situació històrica concreta viscuda de primera mà.

La vàlua de la documentació catalogada rau en diversos aspectes. Els mecanoscrits de les traduccions ens apropen a una de les activitats culturals més importants de Vallespinosa a la qual es dedicà amb veritable devoció i compromís: la traducció al català d'obres de teatre. La seva predilecció per l'art escènic queda ben reflectida en el fet que la gran part de la seva dilatada activitat com a traductor la dedicà a aquest gènere. Era un home compromès amb la llengua i la cultura del seu

país, i era conscient que l'escena catalana no comptava amb els guions de la dramaturgia més contemporània i innovadora que es representava a Europa en aquells anys. Creia fermament que calia incorporar a l'escena catalana obres cabdals del teatre europeu del moment per tal de renovar el teatre català i treure'n així d'un forçat aïllament, i en conseqüència la traducció al català d'obres de teatre contemporani esdevingué el seu objectiu prioritari. Volia demostrar, alhora, com la llengua catalana era completament apta per a qualsevol manifestació literària.

La seva passió pel teatre el portà a crear i dirigir, un grup escènic que, sota el nom de Teatre de Cambra, alternaria lectures-representacions pròpies i organitzaria actuacions de grups teatrals innovadors de fora, en el marc del Teatre Bartrina durant la temporada 1955-1956. L'any següent, féu renéixer els Amics del Teatre, associació d'espectadors, amb el compromís de portar una programació dramàtica de qualitat al Teatre Fortuny. I seguint en la línia de produir muntatges propis, reconstituí i amplià el grup d'actors del Teatre de Cambra per a esdevenir el Club de Teatre Català de la Secció de Literatura.

Al llarg de la catalogació de les traduccions, hem pogut constatar l'acurat treball de Vallespinosa, el rigor i la recerca de la millor solució lingüística per a cada traducció, l'obsessiva recerca de la fidelitat a l'esperit i a la intencionalitat del text. Hem detectat la seva tècnica per a arribar a donar una traducció com a definitiva: mecanografiava tres exemplars (un original i dues còpies), feia les correccions i matisacions sobre el primer exemplar que incorporava en tiretes mecanoscrites, sobreposades i enganxades sobre les altres còpies. Els mecanoscrits també ens revelen el profund coneixement per part del doctor Vallespinosa dels autors i de les obres en què treballava, ho reflectien les nombroses notes de traductor que incorporava a peu

del text aclarint conceptes, usos de paraules o afegint referents històrics o culturals dels personatges o dades biogràfiques de l'autor..., i també els riquíssims pròlegs que solia incloure en les seves traduccions.

Per altra banda, la selecció dels autors i de les obres ens mostra que, tot i l'autarquia cultural que patia el nostre país, el doctor Vallespinosa coneixia les novetats literàries que es publicaven més enllà de les nostres fronteres. També ens dóna llum sobre la personalitat i el component ideològic de Vallespinosa, atès que, a part de la seva passió manifesta per Molière, el major nombre d'escriptors triats pel traductor representen les tendències intel·lectuals de l'Europa del moment, els quals coincideixen a reflectir, a través de les seves obres, una manifesta crítica de la societat i de la política vigents. La seva tasca traductora implicava una decidida defensa de la llengua i, alhora, era una forma subtil de comunicar i expressar la seva ideologia.

La seva comprensió de la forma poètica queda també reflectida en les seves traduccions d'obres teatrals escrites en vers. A aquesta tasca, s'hi dedicava amb una gran escrupolositat i respecte a l'original, atès que en conservava la mateixa mètrica i cercava les paraules que mantinguessin el ritme i musicalitat inherent a cada poema.

Al voltant de la poesia, i en uns moments de greus dificultats i entrebancs per al desenvolupament i manifestació normal de la cultura pròpia en la llengua pròpia, el doctor Vallespinosa endegà una important iniciativa: les edicions d'*Antologia de la Poesia Reusenca*. Home profundament inserit en la vida cultural de Reus, connectà amb el Centre de Lectura de Reus i n'ocupà la presidència de la Secció de Literatura i Idiomes entre els anys 1955 a 1971, des d'on treballà per revitalitzar la llengua i la cultura catalanes mitjançant l'organització de diverses activitats entre les quals destaca les successives aparicions de l'*Antologia*.

Les accions de Bonaventura Vallespinosa en favor de la cultura i la llengua catalana, sobre tot a través de la seva producció com a traductor, que exercí des de 1955 fins al final dels seus dies, li valgueren reconeixements i guardons. De l'Agrupació Dramàtica de Barcelona (1955-

1963) rebé diversos homenatges; més tard, l'any 1979, li fou atorgat el premi Memorial ADB; l'Ajuntament de Reus, el declarà Fill Adoptiu el 1980; i el mateix any li fou concedit el Premi Josep M. de Sagarra de traducció. La Generalitat de Catalunya li atorgà el Premi Sant Jordi per la seva traducció en vers de l'obra *Orland furios*, de Ludovico Ariosto, l'any 1984. Reus compta amb un carrer que porta del nom de Doctor Bonaventura Vallespinosa, una forma més d'honorar i reconèixer la tasca cultural d'aquest reusenc d'adopció, amantíssim de la llengua catalana a la qual dedicà una bona part de la seva vida, i com digué Jordi Carbonell, el 1963, al pròleg de la traducció de *La cantant calba*, d'Eugène Ionesco, “de Reus estant, la seva obra irradia a totes les terres catalanes”.

Hi ha encara una altra descoberta dins els documents catalogats: les obres de producció literària del mateix Vallespinosa. Es tracta de contes i de peces teatrals curtes, inèdites i desconegudes fins aquest moment. Si bé, en alguns d'ells, no hi consta de forma expressa la seva signatura, com a autor, en els manuscrits originals, els hi hem atribuït després de llegir-los i analitzar-los al costat de Xavier Amorós, qui conegué molt de prop Vallespinosa i per tant amb capacitat i sensibilitat per a detectar, a través dels textos, la mà, l'esperit i la personalitat del traductor i escriptor.

Cal dir que una bona part dels treballs de traducció i de la seva obra creativa que conté el fons són inèdits –ni publicats, ni representats– i que ara es posen a la llum per primera vegada.

Esperem que la catalogació i ordenació i les mesures de conservació aplicades a aquest fons documental contribueixin a aprofundir en l'estudi de l'obra de Bonaventura Vallespinosa per tal que la seva tasca cultural en pro del teatre i de la llengua catalana, en temps molt difícils, sigui reconeguda, justament valorada, perduri i tingui transcendència i difusió per a les noves generacions.

Cal agrair profundament a la Sra. Neus Vallespinosa la decisió de cedir a la ciutat aquesta part de la producció documental del seu pare, tot donant-la al Centre de Lectura de Reus, entitat on va treballar amb una empena i generositat incombustibles des de la Secció de Lletres, com a director de la Revista i com a ànima de múltiples i diverses

La selecció dels autors i de les obres ens mostra que, tot i l'autarquia cultural que patia el nostre país, el doctor Vallespinosa coneixia les novetats literàries que es publicaven enllà les nostres fronteres. També ens dóna llum sobre la personalitat i el component ideològic de Vallespinosa, atès que, a part de la seva passió manifesta per Molière, el major nombre d'escriptors triats pel traductor representen les tendències intel·lectuals de l'Europa del moment, els quals coincideixen a reflectir, a través de les seves obres, una manifesta crítica de la societat i de la política vigents.

activitats per tal de revitalitzar la llengua i la literatura catalanes.

Desitgem que aquesta donació sigui un referent per a d'altres famílies que compten amb documentació familiar o personal per tal d'encomanar-les que la cedeixin a una entitat cultural que en garanteixi la conservació, el tractament arxivístic i la difusió. Cal manifestar que amb accions com aquesta, s'està contribuint a salvaguardar el patrimoni documental que forma part intrínseca del patrimoni cultural de la nostra ciutat i de Catalunya.

Bonaventura Vallespinosa, traductor². In memoriam

“La contribució de l'admirat Vallespinosa al redreçament de les lletres catalanes ha estat enorme. La seva feina de traductor, portada a terme amb laboriositat i constància, ha estat una de les més importants que s'hagi fet mai en català. Una sèrie d'autors de primera fila s'han pogut difondre en llengua catalana gràcies a l'esforç i la tenacitat d'aquest home d'una gran sensibilitat literària i lingüística.”
Francesc Vallverdú³

“Tot el seu abrandament temperamental s'havia traslladat, concentrat i abocat al Centre de Lectura per treballar a favor de la llengua i la literatura catalanes. El seu nacionalisme radical i sense esclètxes trobaria així un terreny on actuar i desfogar-se. Les seves enormes energies i el seu abrivament d'alta graduació, indebilitable i inextinguible, l'havien de dur a fer, des de la seva condició d'escriptor i traductor la gran labor que va realitzar des de la Secció, de 1955 fins el maig de 1971, i com a traductor, especialment del mateix 1955 fins a la seva mort... [...] – Escolti Amorós. Endavant amb el teatre “da camera” [...] Traduirem teatre.

El doctor estava engrascat, embalat i, sobretot, il·lusionat. [...] Per a ell, la idea de traduir al català el teatre més actual, més qualificat, de major audiència –i lectura– en tot l'occident i, a ser possible, representar-lo, ja era el seu objectiu prioritari. [...] El temps corria, però Vallespinosa, en aquella etapa difunta, en aquell tram del túnel franquista més desesperançat, quan aquí, quasi ningú no sentia ni el desig de tenir esperança, ell volia córrer més que el temps.”

Xavier Amorós⁴

“El gust, la sensibilitat d'un home varen coincidir amb una necessitat cultural. Això no

passa sovint. [...] La meua adhesió a Vallespinosa va unida a l'amor, a la passió, que l'home de teatre experimenta i conserva envers uns textos que foren seus. [...] Ell va posar-nos en comunicació amb textos de teatre contemporani ben notables, i ho va fer perquè conscientment va responsabilitzar-se “per se” i “ante se” d'aquesta feina difícil, honesta, dura i absolutament imprescindible.”

Frederic Roda⁵

“El Centre de Lectura era abordat per Vallespinosa a tall de combat, a tall de difícil cavalcadura. [...] El doctor Vallespinosa se m'apareixia en aquella època com un home indexifrabable, amb alguna cosa de fidelitat, que jo no entenia ben bé a què podia ser, i alguna cosa d'inconformisme, que ja se'ns feia més clar a la gent que començàvem a arrossegar els colzes pel Centre de Lectura. Calia trobar el desllorigador de l'home que, marcat per una plena època de Noucentisme, podia entusiasmar-se amb la rèplica trencada i brutal de *La Cantant Calba* o sentir-se atret pels possibles ulls verd maragda de la *Xakuntala*.”

Lluís Pasqual⁶

“Bonaventura Vallespinosa s'adsciu al terreny concret de la traducció literària i a una època “pre-tecnològica”, en què l'ús de l'ordinador personal, l'abundància de diccionaris fiables, la mateixa fixació de la llengua catalana, presentava problemes lingüístics i polítics. Era una època en què es tractava de lluitar per posar en evidència la infinita aptitud de la llengua catalana per a tota manifestació cultural, amaneçada, com estava, de minorització.”

Joaquim Mallafre⁷

Notes:

¹Les còpies ens han estat cedides per Xavier Ferré procedents de l'arxiu del propi Vallverdú. Es decidí d'incorporar-les perquè fan referència a una de les traduccions més valorades de Vallespinosa, *Orland furios*, de Ludovico Ariosto, que es troba entre la documentació catalogada.

²Recull de textos de Carme Puyol Torres.

³Fragment de la carta de condol adreçada per Francesc Vallverdú a l'esposa de Bonaventura Vallespinosa, el dia 7 de gener de 1987, pocs dies després de la seva mort. Còpia de la carta cedida per Xavier Ferré.

⁴*Temps estranys. Clarobscur en la llarga postguerra reusenca*. Llibre segon. 1951-1960.

⁵Bonaventura Vallespinosa. Traductor de teatre; *Revista del Centre de Lectura*, desembre de 1966.

⁶Bonaventura Vallespinosa. Cavalcant uns temps difícils; *Revista del Centre de Lectura*, desembre de 1966.

⁷Pròleg a l'edició de les traduccions de les obres *El mite de Sísif*, d'Albert Camús i *Corrupció al Palau de Justícia*, d'Ugo Betti. Ed. del Centre de Lectura, Reus, 1987.